

DE NATUURHISTORISCHE CLUB EN DE BEOEFENING DER NATUURLIJKE HISTORIE TE ROTTERDAM IN DE 19DE EEUW

door J. G. B. NIEUWENHUIS

OP 6 mei 1961 herdacht de Natuurhistorische Club met een feestmaaltijd in het restaurant van de Koninklijke Rotterdamsche Diergaarde de dag, dat 60 jaar geleden tot haar oprichting werd besloten. Hoewel dus van respectabele leeftijd, zullen er toch maar weinig stadgenoten zijn, die van haar bestaan enige notie hebben. Het gaat hier immers om een klein besloten gezelschap, dat nimmer voor het voetlicht is getreden, maar niettemin jaren uiting heeft gegeven aan hetgeen er aan liefde voor de natuur en beoefening der biologische wetenschappen in deze gemeente heeft geleefd en nog leeft.

Het is begrijpelijk, dat de oprichting en het in stand houden van een dergelijke club alleen kan plaats vinden in een omgeving, waar voldoende belangstelling voor de natuurwetenschappen bestaat en het is daarom wel gewenst in grote lijnen te schetsen, hoe zich in Rotterdam de voedingsbodem voor het ontstaan van dit gezelschap heeft ontwikkeld. Hoewel de Rotterdammers steeds hebben uitgeblonken door een nuchtere handelsgeest, is het toch merkwaardig, dat in dit milieu altijd mensen naar voren zijn getreden, die hun leven geheel of gedeeltelijk aan de weinig lucratieve kunsten en wetenschappen hebben gewijd, zelfs aan de biologie, waarvan de kennis wel heel weinig duiten in het zakje brengt. 'De wetenschap bloeit in de schaduw van het kapitaal' zegt men wel eens en dat zal hier dan ook wel het geval zijn geweest.

Wij gaan terug tot het jaar 1769 toen hier ter stede werd opgericht het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte, welke vereniging nog steeds bestaat en zich in een grote bloei mag verheugen. Hoewel haar werkzaamheden grotendeels liggen op het gebied van de physica en de chemie, was een van haar eerste directeuren Cornelis Nozeman, Amsterdammer van geboorte, die in 1760 als Remonstrants predikant te Rotterdam werd beroepen en die daarnaast een bekwaam vogelkundige was. Als zodanig trof hij het hier wel bijzonder, want toen bestond het Schollevaarseiland nog. Het was in de tijd, dat de Prins Alexander-

polder nog niet was drooggemalen, zodat ten oosten van Rotterdam een uitgestrekt plassengebied voorkwam, waarvan thans alleen de Kralingse plas nog over is. Ten noordwesten van het dorp Nieuwerkerk aan de IJssel lag in die plassen een hoefijzervormig eiland, met de opening naar het oosten gekeerd, het zoëven genoemde Schollevaarseiland, waar duizenden reigers, aalscholvers en lepelaars dicht aaneengesloten broedden. Nozeman trok er dikwijls heen om studie te maken van de vogels, want hij was toen druk bezig met zijn nu nog beroemde boek 'Nederlandsche Vogelen', dat van 1770 tot 1829 in vijf delen, elk met vijftig platen, verscheen. Er bestaan afbeeldingen van een bezoek van Nozeman met de tekenaar Klapmuts aan het Schollevaarseiland. Reproducties hiervan zijn te vinden in het tweede deel van Schlegel, 'De Vogels van Nederland', het bekende boek met tekeningen van vogelkoppen. Plaat 16 geeft een afbeelding van de buitenwateren, plaat 17 van de binnenwateren, dat is dus het water dat zich in de opening van het hoefijzervormige eiland bevindt. In de inleiding van deel I geeft Schlegel een beschrijving van dit eiland en van de vele vogels, die er voorkwamen.

Nozeman overleed op 22 juli 1786 te Moordrecht, welk rustiger plaatsje hij had opgezocht omdat hij door gedeeltelijke invaliditeit, ten gevolge van een val van een ladder, genoodzaakt was zijn ambtelijke werkzaamheden te beperken. Het was een groot verlies voor de ornithologie in het algemeen en in het bijzonder voor Sepp, de uitgever van zijn boek, die bij Nozemans sterven het tweede deel nog niet voltooid zag. Houttuyn en anderen hebben de 'Nederlandsche Vogelen' voltooid, doch dit neemt niet weg, dat een ingezetene van Rotterdam en de toen nog prachtige Rotterdamse omgeving in belangrijke mate tot het welslagen van dit werk hebben bijgedragen.

De Nieuwerkerkse plassen werden in 1874 drooggemalen en daarmee verdween het Schollevaarseiland voor goed, nadat het reeds sedert het midden der eeuw was achteruitgegaan. Een verslag uit de nadagen, van de hand van P. Harting, is te vinden in het Album der Natuur van 1864 (pp. 243-253), waaruit de vermindering van de vogelstand op het eiland, alleen bewoond door een mensenschuwe pachter, duidelijk blijkt.

Tegenwoordig vinden we op de stafkaart nog de Schollevaarse Tocht en de Schollevaarseweg als een herinnering aan dit vogel-

paradijs. In het Natuurhistorisch Museum te Rotterdam zijn nog twee exemplaren van een voor Nederland zeer zeldzame vogel (de ralreiger, *Ardeola raloides* Scop.) aanwezig, welke destijds op het Schollevaarseiland werden gevangen.

Van Nozeman bevindt zich in de Remonstrantse kerk te Rotterdam nog een geschilderd portret ¹⁾. Er bestaat een mogelijkheid, dat dit schilderij niet naar het leven gemaakt is. In A. J. van der Aa's Biografisch Woordenboek (13de deel, 1867, p. 339) nl. vinden wij vermeld, dat de kunstschilder Dionys van Nijmegen op dringend verzoek van de oudste zoon Jacob Nozeman, na de dood van diens vader 'louter door zijn verbeelding geleid' een portret in olieverf schilderde, 'waarin hij gelukkig slaagde'. Het is mij niet bekend of deze mededeling op het stuk in Rotterdam betrekking heeft.

Na de Napoleontische oorlogen kreeg Europa weer rust en er kwam tijd voor kunsten en wetenschappen. Nederland kon echter niet goed op gang komen als gevolg van de moeilijkheden met België en van de Java-oorlog (Dipo Negoro). Toch werd in 1820 te Leiden het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie opgericht en heeft men in deze moeilijke tijden te Rotterdam ook niet stil gezeten, hetgeen blijkt uit het vestigen van de Hortus Botanicus in 1826 aan de Boomgaardslaan. Het tot stand komen van deze tuin hield verband met het stichten van de Geneeskundige School in 1828 en de band tussen beide instellingen was zo hecht, dat toen in 1866 de school werd opgeheven, een paar jaar later ook de tuin moest verdwijnen. Het is een van de weinige gevallen in onze gemeente van een zaak, die niet tot een goed einde werd gebracht ²⁾ Verschillende in die tijd bekende plantkundigen nl. G. J. Mulder, W. H. de Vriese, F. A. W. Miquel, N. H. van Charante Jr., C. A. J. A. Oudemans en N. W. P. Rauwenhoff waren als lector aan de Geneeskundige School verbonden en velen van hen brachten het later tot hoogleraar. En niet in de laatste plaats moet genoemd worden C. Witte, die gedurende het gehele bestaan van de tuin hortulanus is geweest. De stuwende kracht was echter dr. C. Dalen, een medicus hier ter stede, die tot aan zijn dood op 24 oktober 1852, een grote belangstelling voor natuurlijke historie en schilderkunst aan de dag legde. Dr. Dalen was in het bezit van een belangrijke collectie insecten, die hij, zelf geen entomoloog zijnde, dikwijls aan derden ter beschrijving afstond. Zo aan de Leidse hoog-

leraar J. van der Hoeven, die ook uit Rotterdam afkomstig was, en eveneens aan buitenlanders; in het fraai geïllustreerde boek 'Cabinet of oriental Entomology' van J. O. Westwood, hoogleraar te Oxford, vindt men vlinders afgebeeld en beschreven met de vermelding, dat deze uit de collectie van dr. Dalen afkomstig waren. Dalens naam werd aldus in de entomologische wereld welbekend. Voorts was hij nog in het bezit van een fraaie collectie schelpen ³⁾.

Er leefden hier in de eerste helft van de 19de eeuw nog wel meer mensen, die zich in de een of andere richting tot de planten- of dierenwereld voelden aangetrokken. B.v. op de Hoogstraat no. 10 woonde Hendrik Kloete Nortier (12 mei 1826–3 februari 1862), een apotheker – artsenijsbereider werd dit beroep in die tijd genoemd – met een zeer behoorlijke kennis van plantkunde. Hij schreef een boek 'Catechismus der Plantkunde', dat in die tijd opgang maakte. Zijn vader Adriaan Nortier behoorde eveneens tot de ontwikkelde lieden: hij was chirurgijn en vroedmeester hier ter stede. Een vogel-liefhebber, althans een handelaar in opgezette vogels, was G. H. W. van der Bergh, die zelfs tot in het Duitse ornithologische tijdschrift 'Naumannia', Band 2 (1852), een advertentie plaatste om afnemers aan te trekken voor zijn vogels, die wel grotendeels uit de Rotterdamse omgeving afkomstig zullen zijn geweest. Over deze Van der Bergh zijn op het Gemeentearchief van Rotterdam geen gegevens aanwezig. In de bedoelde advertentie komt geen straatnaam voor en noch in het bevolkingsregister, noch in het adresboek van 1852 is de naam te vinden, zodat wij ten aanzien van deze figuur enigszins in het duister tasten. Verder was nog een plaatselijke beroemdheid Pieter Johannes Polvliet, borstelmaker van beroep, geboren 1 december 1812 en wonende op het Couwenburghseiland. Hij was een groot liefhebber en een autoriteit op het gebied van pluimvee en kooivogels. Uit de notulen van de Hollandsche Maatschappij voor Landbouw, afdeling Rotterdam en Schieland, d.d. 22 februari 1858, noteren wij zijn benoeming, tezamen met die van S. B. Criel-laert (over wie later meer), eveneens te Rotterdam, en van J. van Wagtendonk te Schiedam, tot beoordelaar van een tentoonstelling van genoemde maatschappij te Schiedam. Aldaar werden de inzendingen van hem en van J. van Hoboken van Cortgene bekroond. In 1860 kreeg hij op een tentoonstelling te Gouda drie eerste prijzen en een tweede prijs; in 1869 te Gorcum een prijs voor zwarte zwanen.

In 1846 werd tot leraar in het Frans en algemene geschiedenis aan het Erasmiaans Gymnasium en later aan de HBS benoemd dr. E. Piaget, een merkwaardig ontwikkeld en veelzijdig man. Behalve bezitter van een grondige kennis van de Franse taal en de geschiedenis, was hij een rechtsgeleerde, die te Leiden promoveerde tot doctor in het Romeins recht. Voorts verdiepte hij zich uit liefhebberij in de botanie en de entomologie. Speciaal de vliegen en de parasieten hadden zijn interesse; van die belangstelling voor de parasieten gaf hij blijk door de publicatie van een dertiental artikelen, alsmede van een belangrijke monografie met atlas over – schrik niet – de pediculinen (een luizenfamilie!). Onlangs werd dit werk in een Engelse catalogus voor niet minder dan £ 55 aangeboden, wel een bewijs dat het boek zijn waarde heeft behouden en meer dan dat. Mr. W. C. Mees vertelt in zijn boek 'Man van de Daad' onderhoudend over de vriendschap tussen mr. Marten Mees en dr. Piaget, twee mensen met een zo verschillende positie en belangensfeer. Piaget overleed op 10 september 1910 in de leeftijd van 93 jaar, blind en doof, in zijn geboorteplaats Les Bayards, kanton Neuchâtel. Marten Mees schreef toen een waarderend artikel over zijn oude vriend en leermeester in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 13 september 1910. Een uitvoerige levensbeschrijving met twee portretten is te vinden in het Tijdschrift voor Entomologie, deel 54 (1910) van de hand van dr. H. J. Veth, leraar aan de HBS te Rotterdam.

Al was het dus te betreuren, dat in 1870 de Hortus verloren ging, toch stond hier een lichtpunt tegenover, nl. de oprichting op 27 maart 1857 van de Rotterdamsche Diergaarde. De ontwikkeling daarvan bewoog zich in opgaande lijn⁴⁾. Er moet op gewezen worden, dat de directeurs van deze tuin in het natuurwetenschappelijk leven van deze stad een belangrijke rol hebben gespeeld. Na het aftreden van de eerste directeur Henri Martin, wiens capaciteiten meer op het gebied van de dierentemmerij en het circuswezen lagen, werd in 1867 benoemd Adriaan Anthony van Bemmelen, die tot 1897 deze functie heeft bekleed. Van Bemmelen was geen afgestudeerd bioloog; toch werd na deze benoeming de Rotterdamsche Diergaarde steeds meer een culturele instelling, met alle voordelen van dien.

Op 8 juni 1842 werd te Rotterdam een man geboren, die tot ver in het buitenland beroemd zou worden als tekenaar van vogels:

Johannes Gerardus Keulemans, wiens prachtige vogeltekeningen zich vele natuurliefhebbers zullen herinneren uit de eerste drukken van de bekende boekjes van E. Heimans en Jac. P. Thijsse 'Door het Rietland' en 'Hei en Dennen'. Ook kennen velen nog de fraaie gekleurde vogelplaten uit de eerste jaargangen van het tijdschrift 'De Levende Natuur'. Johannes Gerardus was een zoon van Anthonius Keulemans, passementwerker, geboren te Rotterdam op 2 februari 1818, en zijn vrouw Catharina Deytermans, op 16 december 1819 eveneens te Rotterdam geboren. Het echtpaar, dat Rooms-Katholiek was, woonde eerst aan de Noordblaak, wijk D, No. 241, om in november 1844 te verhuizen naar de Houttuin, wijk L, No. 175.

De jonge Keulemans had zijn capaciteiten blijkbaar van zijn vader geërfd. Immers in de Rotterdamsche Jaarboekjes van 1915 en 1916 lezen wij, dat het tekengenootschap 'Hierdoor tot hoger' op 19 april 1834 en 15 april 1837 een prijs, resp. een ereprijs, uitreikte aan vader A. Keulemans. In 1864 heeft de zoon onze stad verlaten om assistent te worden aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, welke functie hij tot 1868 heeft vervuld, onderbroken door zijn hierna te noemen reis naar Afrika. Na zijn ontslag verscheen al spoedig in 1869 het eerste deel van zijn boek 'Onze Vogels in Huis en Tuin', door hem zelf geschreven en prachtig geïllustreerd. Het tweede deel kwam in 1873 uit, toen Keulemans al een paar jaar in Engeland woonde, waarna in 1876 het derde deel van de pers kwam. Van zijn leven is mij alleen bekend, wat Gregory M. Matthews schreef in het tijdschrift 'British Birds', deel 6 (1912-'13), p. 58, naar aanleiding van zijn overlijden. Onze vriend had een zeer reislustige aard. Men denke aan zijn verzameltocht naar Afrika. Op een gegeven ogenblik had hij aan de westkust zelfs een koffieplantage, doch de tropenkoorts dwong hem naar Europa terug te keren, waar hij zijn werkzaamheden bij het Leids Museum hervatte. Keulemans kwam tenslotte tot de conclusie, dat hij met zijn bijzondere capaciteiten in het buitenland meer succes zou hebben. En terecht, want toen hij in 1869 naar Engeland vertrok, duurde het niet lang of de opdrachten stroomden hem toe. Hij was in de jaren van 1870 tot 1900 onbetwist een van de beste vogeltekenaars ter wereld. De fraaie boeken en tijdschriften over vogels, waar de Engelsen terecht zo bekend om zijn, telden toen niet mee als ze niet door Keulemans geïllustreerd waren.

Ook nu nog kan men bij het bekijken van deze werken van zijn talenten genieten. Keulemans is niet meer naar Rotterdam teruggekeerd. Hij stierf op 29 maart 1912 na een veelzijdig leven, want hij reisde veel, sprak vijf talen, was bovendien een goed musicus, die niet onverdienstelijk de cello bespeelde, en tenslotte verdiepte hij zich in zijn latere jaren nog in het spiritisme. Hij is tweemaal getrouwd geweest en liet negen kinderen na.

De belangstelling voor de natuur groeide zo omstreeks de helft van de vorige eeuw en ook in Rotterdam was dit merkbaar. De Nederlandsche Entomologische Vereeniging werd op 12 oktober 1845 opgericht en geleidelijk werden heel wat Rotterdammers lid. Niemand had kunnen denken, dat er zoveel prikkebenen in de Maasstad woonden. Als zodanig moeten worden gesignaleerd P. C. T. Snellen aan de Leuvehaven, A. A. van Bemmelen, directeur van de Diergaarde, M. Breukelman te Delfshaven, H. J. Veth, leraar aan de HBS, dr. T. W. O. Kallenbach, A. Cankrien aan de Boompjes, J. B. van Stolk in de Zeemanstraat, W. A. Ivangh en M. M. Schepman te Rhoon en B. Verbrugge, Leuvehaven 209. Er zijn heel wat klinkende handelsnamen onder. In ieder geval blijkt dat in Rotterdam, ook in vergelijking met andere steden, een behoorlijke belangstelling voor de entomologie bestond.

Van deze entomologen was zeker de belangrijkste Pieter Cornelis Tobias Snellen, geboren te Rotterdam op 30 augustus 1833. De familie was uit Breda afkomstig, van welke plaats uit Hendrik Snellen op 28 april 1707 poorter werd van Rotterdam. Hij was een medicus, die ongetwijfeld in de smaak van zijn nieuwe omgeving zal zijn gevallen. Naast zijn wetenschappelijke roeping bezielde hem een flinke handelsgeest, blijkende uit zijn belangen in een kruitmolen, die vroeger aan de Schie in de omgeving van de Heulbrug heeft gestaan ⁵⁾. Tot de opheffing in 1827 is de familie Snellen steeds eigenares van dit bedrijf geweest, waarnaast ook de kleinzoon van Hendrik, Cornelis Tobias Snellen, de vader van onze entomoloog, het beroep van geneesheer uitoefende. Het is deze zonderlinge combinatie van wetenschappelijke zin en belangstelling voor de handel, die ook in de entomoloog Snellen voortleefde, want hij was eigenaar van een handel in verfwaren en vernissen, de firma A. Tom & Zoon, gevestigd aan de Binnenrotte 143. Later – omstreeks 1890 – werd de naam gewijzigd in A. Tom & Zoon & Snellen, onder welke naam de zaak nog tot 1916 bleef

bestaan, dus tot na het overlijden van Snellen op 29 maart 1919.

De verdiensten van Pieter Cornelis Tobias Snellen op entomologisch gebied kunnen niet hoog genoeg worden aangeslagen. Hij was op zijn terrein een wereldberoemdheid. Zijn eerste publicaties verschenen in 1858. Het was omstreeks deze tijd, dat het biologisch onderzoek van de overzeese gewesten een uitbreiding en verdieping onderging. In Engeland waren Hewitson, Doubleday, Westwood, Walker, Horsfield en Moore de prominente figuren. In Oostenrijk de burgemeester van Wenen Cajetan Felder en zijn zoon Rudolf, in Frankrijk Lucas en Blanchard en in Duitsland Herrich-Schäffer, Staudinger en Pagenstecher. Te midden van al deze wetenschappelijke mensen sloeg onze handelaar in verfwaren een uitstekend figuur, wat zeker verwondering mag wekken. Talrijk waren de artikelen die hij schreef, doch vooral werd hij bekend door zijn boek 'De Vlinders van Nederland', dat, hoewel thans natuurlijk verouderd, het beste werk op dit gebied is, dat hier ooit verscheen. Niemand heeft het na hem ook maar gewaagd, de bewerking van de Micro-Lepidoptera (d.z. de kleine vlinders) ter hand te nemen. Voorts schreef hij in samenwerking met zijn vriend mr. M. C. Piepers een boek over de Javaanse dagvlinders. 'The Rhopalocera of Java' waarvan vier prachtig geïllustreerde delen het licht zagen. Een toch wel bijzondere prestatie voor iemand, die in het geheel geen wetenschappelijke opleiding had genoten.

Sir George F. Hampson schreef in het voorbericht van zijn grote vierdelige werk over de nachtvlinders van India, Burma en Ceylon: 'In the preparation of the system now proposed I have been much indebted to Herr (sic) P. C. T. Snellen's Vlinders van Nederland, the only recently attempted classification of the family of moths that I know of. How admirable a classification it is may be judged of by the fact that I have found his system, based on the small Fauna of the Netherlands, applicable with but slight modification to the large tropical Fauna of India'. Dat was in 1893, 26 jaar na het verschijnen van het eerste deel van Snellen's boek.

Doch ook zijn geschriften over de tropische fauna werden later nog gewaardeerd. R. van Eecke schrijft in de inleiding tot zijn *Heterocera Sumatrana* (1930): 'Van het materiaal, dat Piepers heeft verzameld, zou niets zijn terecht gekomen indien niet P. C. T. Snellen te Rotterdam de bewerking ijverig ter hand had genomen'. En verder 'Ieder krijgt diepen eerbied voor het door Snellen aan-

gevatte werk'. Hoezeer hij in binnen- en buitenland gewaardeerd werd blijkt voorts uit zijn lidmaatschappen van diverse verenigingen. Zo was hij lid en later voorzitter van de Nederlandsche Entomologische Vereeniging, lid van het Bataafsch Genootschap, lid van verdienste van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra, corresponderend lid van de Koninklijke Natuurkundige Vereeniging van Nederlandsch-Indië, van de Academia Nacional de Ciencias en de Sociedad Zoologica Argentina, beide te Cordoba, van de Senckenbergische Naturforschende Gesellschaft te Frankfurt am Main, de Nassauische Verein für Naturkunde te Wiesbaden en verder nog erelid van de Entomologische Gesellschaft Iris te Dresden, de Entomological Society te Londen, de Société Entomologique Namuroise te Namen en de Entomologiska F  rrenigen te Stockholm.

Snellen stierf op 29 maart 1911 en werd begraven op Crooswijk, nabij de oude ingang (vak D, No. 72). De meeste Rotterdammers, die zijn eenvoudige grafsteen, waarop alleen de naam Snellen gebeiteld is, voorbijgaan, zullen niet beseffen, dat hier een man rust, die de naam van zijn stad en land, zij het dan ook op beperkt terrein, tot ver buiten de grenzen heeft hoog gehouden.

Ook op ornithologisch gebied had in het laatst van de 19de eeuw een belangrijke gebeurtenis plaats. In 1882 nl. kreeg de Rotterdamsche Diergaarde een prachtige collectie opgezette Nederlandse vogels ten geschenke van J. E. Criellaert. Johannes Elisa Criellaert, geboren te Rotterdam op 1 april 1816 en aldaar overleden op 12 maart 1898, was de zoon van Sirach Bartholomeus Criellaert en Johanna Charlotta Fenema. Ook de vader had blijkbaar reeds veel belangstelling voor vogels; hij werd hiervoor reeds vermeld als beoordelaar van een tentoonstelling van pluimvee en kooivogels te Schiedam. Het geslacht Criellaert (ook wel geschreven Crillarts, Crillaert, Crillaard en Kriellaert) was een oude regentenfamilie uit Woudrichem. Reeds in 1630 werd een Godefridus Crillart op 19-jarige leeftijd als student in de rechten aan de hogeschool te Leiden ingeschreven. Het is voorts bekend, dat onze J. E. Criellaert in zijn latere jaren met zijn zusters het mooie huis aan de Schiekade O.Z. No. 102 en 98 bewoonde ⁶⁾. De familie was dus blijkbaar welgesteld, vandaar dat onze man in staat was een dergelijk grote en kostbare collectie vogels bijeen te brengen en aan te houden, waaronder de zeldzaamste exem-

plaren. H. A. van Dam vertelt in 'De Levende Natuur', deel 12 (1907), p. 35, dat het grootste deel van deze verzameling afkomstig was van de buitenplaats 'De Tempel' te Overschie. Het is met deze collectie niet zo goed gegaan, want de bovenzalen van het oude societeitsgebouw van de Diergaarde, waar alles werd opgeborgen, leenden zich niet tot museumruimte. In 1939 werden de vogels, tezamen met een collectie schelpen, in slechte staat naar het Rotterdamse Natuurhistorisch Museum overgebracht. De zeldzaamste exemplaren werden aldus nog gered en zijn thans veilig opgeborgen.

H. A. van Dam, zo even genoemd, – de zoon van een scheepsbouwer te Overschie – had een grote liefhebberij voor vogels. Hij verhuisde later van Overschie naar Rotterdam. Verscheidene artikelen in 'De Levende Natuur' getuigen van zijn kennis van en liefde voor vogels. Bij zijn overlijden op 15 mei 1947 te Rotterdam vermaakte hij zijn vermogen aan het Natuurhistorisch Museum te Rotterdam. Degenen, die zich interesseren voor de situatie langs de weg Rotterdam–Overschie–Delft in het begin der twintigste eeuw, mag ik verwijzen naar zijn artikel 'Natuurgenot' in 'De Levende Natuur', deel 12.

Uitvoeriger over de omstreken van Rotterdam gedurende de eeuwwisseling was B. P. van der Voo in zijn boekje 'In het Polderland', waarin wandelingen naar de Oude Plantage, het Kralingsche Veer, IJsselmonde, Katendrecht, het Park, de Ruige Plaat en de Rotte worden beschreven. Wanneer men de vele namen van planten, die Van der Voo in onze omgeving heeft gezien, overslaat en zijn historische overpeinzingen (o.a. dat de Oude Plantage nog een restant zou zijn van het 'Woud zonder Genade', het oude boscomplex achter de duinen van Holland) met een kritisch oog beziet, dan laat dit boekje toch allerprettigste herinneringen achter aan de omstreken van Rotterdam uit die veel rustiger tijd dan thans. Kan men zich nu voorstellen, dat in de Oude Plantage de aronskelk nog bloeide, in het Park het welriekend viooltje en in de tot haven vergraven Buiten-Hillepolder het blaasjeskruid? Ook wijst hij op de betrekking tussen de vroeger in Rotterdam zo bekende 'Balsem van Van Oordt' en de honingklaver, die tussen Katendrecht en Charlois welig groeide en bloeide. De fraaie illustraties van J. C. Herm. Heyenbrock onderstrepen nog eens het toen landelijk karakter van Rotterdams dreven en met een

gevoel van spijt en weemoed constateren wij, hoeveel voor ons verloren is gegaan. J. M. van den Houten, de te vroeg gestorven leraar in de biologie aan de Libanon HBS en eertijds secretaris van de Natuurhistorische Club, heeft in deel 35 (1931) p. 162 e.v. van 'De Levende Natuur', in een artikel 'Na dertig jaar' de balans eens opgemaakt van hetgeen ons van de door Van der Voo beschreven landschappen nog restte. Het was wel heel weinig en nu is het zelfs nog minder dan dat. Van der Voo was in de tijd, waarin hij zijn boek schreef, hier ter stede min of meer journalistiek werkzaam. Op 26 april 1933 heeft hij voor de Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging, afdeling Rotterdam, in een lezing, geput uit zijn herinneringen. Hij woonde toen al jaren in Bordeaux, een kleine donkere man, aan wie het spreken in het Nederlands reeds enige moeite kostte 7).

Intussen was op 8 januari 1897 de directeur van de Diergaarde, A. A. van Bemmelen, overleden. Nog datzelfde jaar werd als zijn opvolger benoemd dr. Johann Büttikofer, een Zwitser van geboorte, die, oorspronkelijk voor het onderwijs bestemd, zich tenslotte meer tot de biologie voelde aangetrokken met als gevolg, dat hij in 1878 als amanuensis aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden terecht kwam. Reeds het jaar daarop vertrok hij voor een wetenschappelijke expeditie naar Liberia, waarvan hij eerst in 1882 op zijn vroegere standplaats Leiden terugkeerde. In 1886 vertrok hij opnieuw, maar thans voor nog geen jaar, naar Liberia. Na zijn terugkeer werd hij bevorderd tot conservator van de vogels in het museum. Gedurende de periode 1893/94 was hij opnieuw tijdelijk afwezig in verband met een expeditie naar Centraal-Borneo onder leiding van dr. A. W. Nieuwenhuis, waarna in 1897 zijn definitief vertrek uit Leiden plaats vond wegens zijn benoeming tot directeur van de Rotterdamsche Diergaarde. Onder zijn krachtige leiding is de tuin langs wetenschappelijke wegen omhoog gestuwd, zodat hij begon mee te tellen onder de belangrijke dierentuinen van Europa. Er ontstond contact met geleerden van naam in het buitenland, die dikwijls de tuin bezochten en voorts was Büttikofer in wetenschappelijke kringen zeer gezien, blijkende o.a. uit zijn benoeming tot voorzitter van de Nederlandsche Ornithologische Vereeniging.

Zo zijn wij dan langzamerhand gekomen tot het jaar 1901, waarin de Rotterdamsche Natuurhistorische Club werd opgericht op

30 april: in een voorlopige vergadering, uitgeschreven door de heren P. Haverhorst en G. van Roon, werd tot oprichting besloten. Inclusief de beide genoemde heren sloten zich 17 liefhebbers aaneen, voornamelijk tot het doen van kleine mededelingen op natuurhistorisch gebied en het vertonen van merkwaardige voorwerpen. 'Ten einde zoo vrij mogelijk te zijn' werd overeen gekomen geen bestuur te kiezen, geen reglement op te stellen en geen contributie te heffen, aan welke goed bedoelde besluiten men zich later natuurlijk niet steeds heeft kunnen houden, want men ontkwam op den duur niet aan het regelmatig plegen van een aanslag op de beurs der leden ter bestrijding van de telkens terugkerende onkosten en ook verder bleken een voorzitter, penningmeester en secretaris toch wel nuttige functionarissen te zijn.

Onder de eerste 17 leden bevonden zich twee heren, die wij hierboven reeds hebben genoemd nl. Büttikofer en Snellen. Van de beide oprichters had Haverhorst, hoofd van een school aan de Schiedamsesingel, een grote voorliefde voor vlinders, terwijl Van Roon, procuratiehouder bij R. Mees & Zoonen, een verwoed keververzamelaar was. Hij gaf, als onderdeel van een groot Duits standaardwerk, een catalogus uit van de keverfamilie der Lucanidae (vliegende herten). Onder de andere leden bevonden zich bekende mensen uit die tijd als dr. Jan van der Hoeven, medicus en entomoloog, broer van de bekende politicus Abraham van der Hoeven, en dan nog D. van der Hoop, effectenmakelaar en een verzamelaar van kevers; als rechtgeaard Rotterdammer vraagt men zich wel af hoe een dergelijke combinatie mogelijk is. Twee zeer bekende botanici waren P. Jansen en W. H. Wachter, beide werkzaam bij het onderwijs en zo bekwaam in hun liefhebberij, dat zij beiden op 10 januari 1946 te Leiden tot eredoctor werden gepromoveerd. Ook J. F. Wilke, als hortulanus van de diergaarde een geziene figuur, was een werkzaam lid van de club. Behalve Van Roon waren als entomologen aanwezig de gebroeders A. J. en J. G. Zöllner, beiden onderwijzer. De eerste bestudeerde de inlandse kevers en laatstgenoemde de vlinders van ons land. Het was dus wel een heterogeen gezelschap, doch allen werden gedreven door een grote liefde voor de natuur. Er waren, zoals altijd bij natuuronderzoekers, merkwaardige mensen onder. Een hunner, een verwoed keververzamelaar, was geobsedeerd door een bijna uitgestorven zeer zeldzame en grote Zuid-Amerikaanse boktor. Hij kon dit dier in

het buitenland kopen voor een in die tijden – trouwens ook nu nog – formidabel bedrag, als ik mij wel herinner zo ongeveer f 700,—. Tenslotte bezweek ons lid voor de verleiding, doch zoals het bij verzamelaars meer gaat, toen hij het zo vurig gewenste object eenmaal had, was de aardigheid er af. Hij bedacht zich toen pas, dat hij voor hetzelfde bedrag een piano had kunnen kopen! Een ander clublid, die het eerzaam beroep van wijnhandelaar uitoefende, vond dit toch maar een tweede klas werkring. Een overheidsfunctie was zijn ideaal en zo slaagde hij er in zich te laten benoemen tot burgemeester van een dorp in de Betuwe. Hij was voor de club verloren en er werd niet veel meer van hem gehoord. Een vriend van mijn vader, die als officier met zijn manschappen moest helpen bij het bestrijden van een watersnood in dit gebied, vertelde eens van een merkwaardige ontmoeting, midden in de nacht, met een burgemeester. Terwijl de dijk op doorbreken stond, stelde deze aan enkele militairen voor eerst met hem mee naar huis te gaan; hij zou dan zijn vlinderverzameling laten zien! Het bleek ons oud-lid van de Natuurhistorische Club uit Rotterdam te zijn, nog altijd vol van zijn allesoverheersende hobby.

Ik zal u niet vervelen met de verslagen van de talrijke vergaderingen, die werden gehouden. Ze zijn trouwens niet altijd regelmatig bijgehouden, doch wie een indruk wil krijgen van hetgeen er in de club omging, leze de verslagen in 'De Levende Natuur' van 1906 tot en met 1909. Het bleef trouwens niet alleen bij korte mededelingen, hele avonden werden gevuld met lezingen enz. Ik moge noemen een demonstratie van X-stralen door dr. Van der Hoeven, een verslag van Schuyt over zijn reis naar Algiers, voordrachten van dr. Büttikofer over het Yellowstone Park en Servië en van voorzitter Haverhorst over vlinderpoppen.

Ook mogen niet vergeten worden de excursies, die aanvankelijk ieder jaar werden gehouden. Staelduyn en Hoek van Holland, Lisse en het Reigersbos, De Beer, Oisterwijk, Breda en nog vele andere plaatsen stonden op het programma. Het ging op deze excursies soms echt vrolijk toe, waarbij bleek, dat vele leden toch ook wel oog hadden voor meer aardse geneugten. Er is een verslag bewaard van de tocht naar Lisse en het Reigersbos op 21 mei 1903, een Hemelvaartsdag. Nadat men zich tijdens de heenreis vrolijk had gemaakt over de wederzijdse attributen – een plantentrommel als een kanon en een vangnetje als een koffiexeefje – werd 's middags

in een uitspanning koffie gedronken, waar men kennis maakte met de waardin, 'een flinke boerenvrouw met allerguitigste oogjes en niet op haar mondje gevallen. Zij waagde het aanstonds een der Heeren een kwast te noemen'; zo luidde het verslag. Het geeft te denken...

Er was vooral in de eerste jaren nog al eens mutatie onder de leden, gelukkig meestal door verhuizing naar elders. Het kostte echter steeds weinig moeite de gelederen weer aan te vullen met andere, destijds in onze gemeente bekende persoonlijkheden op natuurhistorisch gebied. Zo werd in december 1901 lid M. de Koning, leraar in de wiskunde aan de handelsschool op het Van Alkemadeplein, een grondig kenner van de raderdiertjes of Rotoria, een aan de wormen verwante groep, die hij op voortreffelijke wijze in beeld wist te brengen. Het is te betreuren, dat zijn werk nimmer is gepubliceerd. Verder traden in 1902 als leden toe J. Lindemans en A. J. Buis. Lindemans was een uitstekend kenner van de buitenlandse vlinders en wespen, waarvan hij schitterende verzamelingen aanlegde. Zijn vlinders werden later verkocht aan onze stadgenoot J. H. Jurriaanse, zijn wespen schonk hij in 1940 aan het Natuurhistorisch Museum hier ter stede, dat nog steeds trots is op deze unieke collectie. Lindemans was vertegenwoordiger van de firma de Wed. S. Benedictus aan de Zuidblaak en verliet in 1923 de club, toen hij in Delft bij Van Marken een andere functie kreeg in de papierwarenbranche. A. J. Buis was hoofdingenieur bij de Staatsspoorwegen en ook al weer een vlinderverzamelaar. Voorts werden in 1904 lid twee leraren in de biologie, die de ouderen zich nog wel zullen herinneren, nl. dr. H. W. Wouterlood van de HBS aan de 's-Gravendijkwal en dr. J. J. Prins van de nu verdwenen school in de Kortenaerstraat.

In 1907 verscheen J. M. van den Houten, eveneens leraar aan de HBS (Libanonstraat), vooral bekend om zijn kennis van de cactussen en vetplanten, waarover hij een paar aardige populaire boekjes schreef. Hij was jarenlang secretaris van de club en groot was de ontsteltenis toen hij ons op 1 februari 1943 op betrekkelijk jeugdige leeftijd door de dood ontviel.

In 1908 vertrok voorzitter Haverhorst, wiens gezondheid te wensen overliet, naar de mooie omstreken van Breda om daar rust en genezing te zoeken. Tot zijn opvolger werd bij acclamatie dr. Büttikofer benoemd, die de club nog vele jaren op bekwame wijze zou

leiden. In 1911 werd het 10-jarig bestaan op bescheiden wijze herdacht met het uitgeven van een geschrift, vier bladzijden groot, waarin de werkzaamheden uit de afgelopen periode in het kort werden gememoreerd onder toevoeging van een lijst van leden en oud-leden.

Talrijk waren de leden, die in de daarop volgende jaren toetraden, goeddeels ter vervanging van degenen, die de stad verlieten om zich elders te vestigen. Ons is bijgebleven Carl Solle, een goed geproportioneerde blonde Duitser, secretaris van de Steenkolen Handels Vereeniging, die onder algemeen gejuich van zijn collega's een boompje inklom om een vlinder te bemachtigen. Hij heeft later onder het bombardement van 'zijn' stad evenveel geleden als menig rechtgeaard Rotterdammer. Dan waren daar nog F. W. A. des Tombe, een ijverig amateur-botanicus en secretaris van de Rotterdamse afdeling van de Koninklijke Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging, J. G. Sloff, die later leraar werd in Bergen op Zoom en dr. K. Kuiper, aan de Diergaarde verbonden om t.z.t. dr. Büttikofer op te volgen. Ook mag niet worden vergeten dr. D. L. Uyttenboogaart, directeur van de N.V. Graan Elevator Maatschappij en tevens een beroemd coleopteroloog (keververzamelaar), het zoveelste bewijs, dat handel en wetenschap zeer goed samen kunnen gaan. H. Veendorp volgde J. F. Wilke op als hortulanus van de Diergaarde en als lid van de club, en last but not least trad in 1918 als lid toe dr. A. B. van Deinse, leraar aan het Erasmiaans gymnasium en vermaard specialist op het gebied van de walvissen, die thans nog voorzitter is. Wederom kan geconstateerd worden, dat de liefde voor de natuur hier in uiteenlopende kringen van de bevolking leefde.

In 1924 trad dr. Büttikofer als voorzitter af, toen hij de Diergaarde ging verlaten om zich in zijn geliefd Zwitserland te vestigen. Het behoeft niet te verbazen, dat als zijn opvolger werd gekozen dr. K. Kuiper, de nieuwe directeur. Kuiper was een man van grote eruditie en een voortreffelijk leider van de club. Pattist schreef over hem in zijn boekje 'Honderd jaar Rotterdamsche Diergaarde' het navolgende: 'Dr. Koenraad Kuiper was geboren te Haarlem in 1888. In Amsterdam had hij het gymnasium afgelopen en ook gestudeerd. In 1914 is hij gepromoveerd op een proefschrift: De functie van de zwemblaas bij enige onzer zoetwatervissen. Van 1911 tot 1914 heeft hij assistentschappen vervuld, van 1915 tot

1918 was hij visserijconsulent en van 1918 tot 1921 was hij assistent op de proeftuin van dr. J. P. Lotsy. In 1921 werd hij als assistent van de directeur verbonden aan de Rotterdamsche Diergaarde; van 1924 tot 1947 heeft hij de directie van de Diergaarde gevoerd. Na zijn aftreden is hij weer, zoals hij dat ook al van 1913 tot 1915 was geweest, leraar in de biologie bij het gymnasium en middelbaar onderwijs geworden. Hij is te Ermelo gaan wonen en bekleedt nog verscheidene maatschappelijke functies.' Dit is dan in korte duidelijke bewoordingen de levensloop van de man, die 24 jaar voorzitter van de club is geweest, dus ook in de zo moeilijke oorlogsjaren.

Reeds spoedig na zijn benoeming viel de datum van het 25-jarig bestaan van de club nl. op 30 april 1926. In tegenstelling tot het gebruik werd dit heuglijke feit niet feestelijk herdacht. In de notulen en verslagen zijn hierover geen gegevens te vinden en ook de oudere leden herinneren zich hiervan niets.

Met frisse moed werd een nieuwe periode begonnen, waarbij als verdere leden werden aangetrokken A. C. van der Vliet, leraar aan de HBS voor meisjes aan de Witte de Withstraat en aan de tuinbouwschool 'Huis te Lande' te Rijswijk, tevens bestuurslid van de afd. Rotterdam en omstreken van de Kon. Ned. Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde, een deskundige dus op het gebied van land- en tuinbouw, verder dr. T. Folpmers, bacterioloog en hoofd van het Waterwerk van de Gemeente-Drinkwaterleiding, die later voorzitter zou worden en H. Landsman, de conservator van het Natuurhistorisch Museum. Twee nieuwe entomologen traden toe: E. J. Nieuwenhuis (tropische entomologie) en J. P. van Lith (bijen en wespen), evenals G. Schoonderbeek, die hortulanus H. Veen-dorp wegens diens vertrek naar de Hortus te Leiden bij de Diergaarde was opgevolgd en dr. M. J. van Erp Taalman Kip, leraar in de biologie aan het Rotterdamsch Lyceum.

Tegenover deze aanwinsten stonden helaas ook verliezen. Op 21 maart 1928 werd het gezelschap diep getroffen door het overlijden van zijn oprichter G. van Roon. Hoewel deze al sinds december 1905 geen lid meer was als gevolg van een verschil van opvatting met enkele collega's, bestond er toch nog altijd een zekere band met en een bewondering voor deze strijder voor zoveel idealen op natuurhistorisch gebied, waarbij in de eerste plaats gedacht moet worden aan het Natuurhistorisch Museum, dat toch in zekere zin

als een schepping van Van Roon moet worden beschouwd. In de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 25 maart 1928 is een uitgebreid verslag van zijn begrafenis te vinden, welke onder grote belangstelling op Crooswijk plaats vond. Mr. W. A. Mees en dr. S. Birnie spraken aan zijn graf om te getuigen van zijn vele verdiensten. In december 1936 overleed te Voorburg J. F. Wilke, de oud-hortulanus van de Diergaarde, die zoveel jaren een gewaardeerd lid was geweest. Een drietal leden van de club waren bij zijn begrafenis aanwezig.

De vergaderingen hadden tot dusver plaats gevonden in de directeurswoning van de oude Diergaarde, soms ook wel in de bibliotheek. In 1936 kwam hierin verandering, doordat ruimte beschikbaar kwam in het gebouw van het Natuurhistorisch Museum aan de Mathenesserlaan No. 7, het toekomstig centrum voor het beoefenen van de biologische wetenschappen in deze gemeente. De laatste vergadering ten huize van dr. Kuiper werd in afscheidstemming met het drinken van een glas wijn besloten. Een der eerste vergaderingen in het museum, nl. die van 5 mei 1936, eindigde daarentegen feestelijk met een samenkomst in het Parkhotel ter viering van het 35-jarig bestaan.

In mei 1940 begonnen de zo droevige jaren van de oorlog. Bekomen van de eerste schrik werden de vergaderingen spoedig en met ijver hervat, want het zich gezamenlijk verdiepen in biologische problemen deed de dagelijkse ergernis en zorgen vergeten. Zelfs werd op zondag 27 april 1941 het 40-jarig bestaan herdacht op een zeer geanimeerde vergadering in het restaurant van de nieuwe Diergaarde Blijdorp, gevolgd door een gemeenschappelijke lunch, natuurlijk tegen inlevering van de nodige vlees- en boterbonnen. Het was een zeer geslaagde bijeenkomst, want alle deelnemers zetten hun beste beentje voor met hun voordrachten en de aanwezigheid van de oud-leden dr. P. Jansen uit Amsterdam en A. J. Zöllner uit Maarn deed de herinnering aan vroegere tijden herleven. Er kwam in die oorlogsjaren zelfs nog een enkel lid zich aanmelden nl. de heer L. P. Pouderoyen, leraar aan de HBS te Brielle en zeer ervaren in de schelpenkunde. En in het barre oorlogsjaar 1944 werd lid de heer F. C. J. Fischer, confectiefabrikant, eigenaar van een der grootste bibliotheken over Linnaeus in ons land en internationaal vermaard als kenner van de Trichoptera (schietmotten), ook al weer een onbegrijpelijke combinatie. Het is nog de moeite

waard te vermelden, dat de standaardcollectie van de heer Fischer grootmoedig aan het Natuurhistorisch Museum werd geschonken. Tenslotte werd de toestand te bar, vooral omdat het uitgaansverbod het vergaderen in het donkere jaargetijde onmogelijk maakte. Op 6 juni 1944 werden de vergaderingen gestaakt en het heeft tot 26 juni 1945 geduurd voor men in het bevrijde vaderland opnieuw bijeenkwam. De houding van de leden gedurende de oorlog was steeds voorbeeldig geweest, behalve helaas van één, die zich echter zo schaamde, dat hij zich niet meer onder zijn collega's durfde vertonen.

Natuurlijk werden er in die sombere jaren ook verliezen geleden, maar gelukkig niet door oorlogsgeweld. Op 1 november 1941 stierf M. de Koning, de man van de rotatoriën, diep betreurd door zijn clubgenoten, van wie er enkele bij de crematie te Westerveld aanwezig waren, en op 1 februari 1943 de secretaris J. M. van den Houten, hiervoor reeds genoemd. In 1944 werd de club zwaar getroffen door het overlijden van P. Haverhorst en J. Lindemans, respectievelijk op 9 maart te Breda en 15 september te Ermelo. Vooral ten aanzien van de oprichter en oud-voorzitter Haverhorst was het te betreuren, dat de vervoersmoeilijkheden verhinderden hem de laatste eer te bewijzen. Beiden vermaakten hun verzamelingen aan het Natuurhistorisch Museum en Haverhorst schonk bovendien een fraai bronzen borstbeeld van hem zelf, dat bij de jongste jubileumviering op waardige wijze in de feestzaal werd opgesteld.

Wat de jaren na de oorlog betreft moet allereerst worden medegedeeld, dat in 1948 dr. Kuiper de voorzittershamer neerlegde in verband met zijn aftreden als directeur van de Diergaarde. Dr. T. Folpmers die, als hierboven reeds vermeld, hoofd van het Waterwerk der Gemeente-Drinkwaterleiding was, volgde hem op. Ook met deze bekwame voorzitter had de club het gelukkig getroffen en de leden deelden dikwijls in de zorgen van hun voorzitter, wanneer hij vertelde van de heldhaftige strijd, die hij had te voeren om de kwaliteit van het Rotterdamse drinkwater zo goed mogelijk op peil te houden. Zijn voordrachten over bacteriën, algen en andere kleine organismen die het water verontreinigen waren steeds boeiend en aan de praktijk aangepast. Helaas was het met de gezondheidstoestand van Folpmers niet zo goed gesteld. Reeds op 24 mei 1949 moest hij wegens ziekte afscheid nemen tot

grote teleurstelling van zijn clubgenoten. Tammo Folpmers werd 12 april 1884 te Goor geboren en studeerde achtereenvolgens te Groningen en te Leiden. Aan laatstbedoelde universiteit promoveerde hij in 1913 op het proefschrift 'Werking van alylchloride op hydrazine-derivaten', waarna hij korte tijd later werkzaam was bij de Keuringsdienst van Waren te Rotterdam. Vervolgens werd hij assistent bij prof. Beyerinck, waar hij zich in de technische bacteriologie bekwaamde om daarna bacterioloog van het Bestuur der Visserijen op de Zeeuwse stromen te worden. In 1927 werd hij in zijn bovengenoemde functie te Rotterdam aangesteld⁸⁾.

Zijn opvolger werd dr. A. B. van Deinse, waarmede de traditie, dat de voorzitter een vooraanstaand man op biologisch terrein moest zijn, werd voortgezet. Antonius Boudewijn van Deinse werd op 9 november 1885 te Nijmegen geboren. In 1887 verhuisde het gezin naar Arnhem, alwaar onze voorzitter zijn jeugd doorbracht en in 1906 met succes eindexamen deed aan de HBS-5 jarige cursus. Zijn leraar in de biologie, dr. A. C. Oudemans, moedigde hem aan in dit vak verder te studeren en aldus vertrok de jonge Van Deinse naar Utrecht. Op 9 november 1910, juist op zijn 25ste verjaardag, behaalde hij de akte M.O. K. IV (dier-, plant-, delfstof- en aardkunde). Ingaande 1 januari 1911 volgde de benoeming tot hoofd-assistent voor de zoölogie bij prof. dr. G. C. J. Vosmaer te Leiden. Hier werd met voldoening gewerkt totdat op 1 januari 1913 de aanstelling tot leraar in de biologie aan het Erasmiaans Gymnasium te Rotterdam volgde. Op 1 januari 1951, dus na 38 dienstjaren, ging Van Deinse met pensioen onder dankbetuiging voor de bewezen diensten.

Aanvankelijk was voor Van Deinse het afleggen van academische examens onmogelijk, omdat hij geen gymnasiale opleiding had gevolgd. Doch in 1920, met de invoering van de zgn. 'Wet Limburg', werd ook aan bezitters van het einddiploma HBS de gelegenheid hiertoe geopend. Tijdens zijn leraarschap deed Van Deinse kandidaats- en doctoraalexamen in de biologie te Utrecht, waarna hij aldaar op 7 juli 1931 cum laude promoveerde op een proefschrift 'De fossiele en recente Cetacea van Nederland' (promotor dr. H. F. Nierstrasz). Dat hierbij ook de fossiele vormen werden betrokken, geschiedde op aandrang van dr. ir. P. Tesch, geoloog te Haarlem. Sindsdien werden regelmatig aanvullende mede-

delingen gedaan over zijn geliefde walvissen en eveneens werd over vele andere biologische onderwerpen geschreven.

Van Deinse is nog steeds voorzitter van de club en blijft doorgaan met zijn jaarlijkse verslagen over walvissen, waardoor hij in den lande grote bekendheid geniet.

Weer kwam, evenals vroeger zo dikwijls was geschied, de nieuwe voorzitter spoedig voor een jubileum te staan, nl. op 28 april 1951, toen het 50-jarig bestaan werd gevierd met een feestmaaltijd in het restaurant Dennenoord te Breda. Er was zoals steeds een prettige stemming met als hoogtepunt een voordracht in dichtvorm van A. J. van der Vliet, waarin de club en haar leden met al hun eigenaardigheden op humoristische wijze werden bezongen:

Wie deel werd van de kring, in hem kwam ras gevaren
een niet te stillen dorst naar kennis en sigaren.
Intimiteit en het onbeschroomde oordeel ook,
't kwam al spontaan te voorschijn in een kamer blauw van rook.

Deze bijeenkomst werd bijgewoond door twee nieuwe leden, nl. de heren H. W. Vink en dr. M. J. Adriani, beiden botanici. De heer Vink was en is tuinarchitect bij de Gemeente en de heer Adriani was toen leraar aan het Erasmiaans gymnasium. Door hun toetreding kreeg het plantkundig aspect van de club een waardevolle versterking, hetgeen wel nodig was na het verlies van de beide beroemde veteranen, dr. P. Jansen en dr. W. H. Wachter. Eerstgenoemde was naar Amsterdam vertrokken en onze trouwe vriend Wachter overleed op 1 september 1946.

Op 31 januari 1952 werden alle leden opgeschrikt door het overlijden op betrekkelijk jonge leeftijd van dr. M. J. van Erp Taalman Kip, de leermeester van schrijver dezes, aan wie hij zoveel prettige herinneringen heeft bewaard. Trouwens, enkele jaren later, op 7 februari 1954, verloor de club door de dood haar land- en tuinbouwspecialist A. J. van der Vliet, eveneens een toegewijd lid, wiens verhalen en kwinkslagen node konden worden gemist. Hij kon zo prettig vertellen over zijn ervaringen met de landbouwers in onze omgeving, die zo nu en dan ook wel eens blij wilden geven van hun dierenkennis, en met verbastering van het Bijbelwoord, met hem spraken over schorpioenen en 'balisikken' (basilissen). Een jaar later ontving de club het treurige bericht uit Amsterdam, dat dr. P. Jansen aldaar op 2 april 1955 was overleden.

Op 17 februari 1959 werd weer eens een excursie gehouden, ditmaal naar de N.V. Brouwerij d'Oranjeboom, waarbij dr. Ph. de Jongh, lid van de club, een inleidende voordracht hield over het mouten en gisten, met als slot een vrolijke bieravond. Verder werd op 16 juni van dat jaar een bezoek gebracht aan het biologisch station Weevers Duin te Oostvoorne, dat onder leiding staat van dr. M. J. Adriani.

Zo langzamerhand formeerde de club zich tot haar tegenwoordige samenstelling door het toetreden van schrijver dezes (fossiele en recente schelpen) en van de beide directeurs der Diergaarde, ir. F. A. Appelman en dr. A. C. V. van Bemmelen. Het deed goed, dat na het vertrek van dr. Kuiper eindelijk weer de oude band met de Diergaarde werd hersteld en dat niet alleen door de toetreding van twee zo voortreffelijke zoölogen; ook werden sedert mei 1959 de vergaderingen weer in de Diergaarde gehouden, nadat het pand Mathenesserlaan No. 7 door het Natuurhistorisch Museum was ontruimd, hetgeen een tijdelijke verplaatsing naar het excentrisch gelegen Schiebroek tot gevolg had. Als laatste aanvullingen van het ledental moeten nog worden vermeld de heren A. M. van den Oord, ornitholoog en werkzaam bij het Schoolmuseum in Den Haag, drs. C. J. Verhey, leraar aan de HBS te Dordrecht en tevens onvermoeid voorvechter voor het behoud van de Biesbos, dr. Ph. de Jongh, micro-bioloog en onderdirecteur-bedrijfsleider van de N.V. Brouwerij d'Oranjeboom en tenslotte ir. P. Koster, oud-directeur van de Plantsoenendienst der Gemeente. In totaal zijn er nu twaalf leden, die gezamenlijk een team vormen, waarin de meeste takken van de biologische wetenschap zijn vertegenwoordigd. Niet alle leden en oud-leden zijn vermeld, daar ruimtegebrek mij noodzaakte een keus te maken. Zoals in de aanhef van dit artikel reeds werd gezegd, verzamelde dit gezelschap zich op 6 mei 1961 in Diergaarde Blijdorp ter viering van het 60-jarig bestaan, waarbij ook aanwezig waren de heer A. J. Zöllner te Maarn, die reeds bij de oprichting in 1901 lid werd en de beide oud-voorzitters Kuiper en Folpmers. Het was een zeldzame gebeurtenis drie directeurs en oud-directeurs van de Diergaarde verenigd te zien, t.w. de heren Kuiper, Appelman en Van Bemmelen.

Dit is dan de geschiedenis van de Natuurhistorische Club te Rotterdam. Het is niet de bedoeling, de indruk te wekken, als zou

deze pretenderen de voornaamste exponent te zijn op het gebied van Natuurlijke Historie hier ter stede. Er zijn nog vele particulieren, niet-leden van de club, en andere verenigingen die evenveel of nog meer verdiensten hebben. Zo zal bijv. de afdeling Rotterdam van de Koninklijke Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging ongetwijfeld beter slagen in het bereiken van een brede laag van de bevolking door het populariseren van de wetenschap. Over de invloed, welke de Koninklijke Rotterdamsche Diergaarde op dit gebied uitoefent wordt dan nog niet eens gesproken als zijnde overbekend. En dan is er nog niet te vergeten het Rotterdamsch Natuurkundig Genootschap met zijn vele lezingen op hoog wetenschappelijk niveau. Maar de club geeft aan vele specialisten gelegenheid tot kennismaking en uitwisseling van gedachten en dat is toch ook wel wat waard.

NOTEN

1) Een reproductie is te vinden in dr. G. A. Brouwer, Historische gegevens over onze vroegere ornithologen en over de avifauna van Nederland (Leiden 1954) als plaat VI. Volgens Brouwer is de vervaardiger onbekend.

2) Dr. E. Wiersum heeft in het Rotterdamsch Jaarboekje van 1932 een artikel over deze Hortus geschreven.

3) Zijn portret, een olieverfschilderij van C. Cels (?), was in het bezit van het Bataafsch Genootschap en werd in 1940 vernietigd, maar gelukkig is er nog een copie door N. Montauban van Swijndregt in het Museum voor Oudheden en voorts werd in het Rotterdamsch Jaarboekje van 1932 een afbeelding hiervan opgenomen.

4) De gang van zaken bij deze beroemde instelling behoeft niet opnieuw te worden gereleveerd, nu J. M. Pattist in zijn handig boekje 'Honderd jaar Rotterdamsche Diergaarde' ons hierover beknopt doch duidelijk heeft ingelicht.

5) Zie over deze interessante geschiedenis het artikel van Mej. W. A. H. Crol over 'De Kruitmolen aan de Schie' in het Rotterdams Jaarboekje van 1951.

6) Men zie hiervoor het boek van J. Verheul Dzn, De Rotterdamsche Schie etc. (1940) p. 42 en afb. 5. Een portret van J. E. Criellaert bevindt zich in het familie-archief Van der Hoeven, inv. nr. 71, dat berust op het Gemeente-Archief te Rotterdam.

7) In De Havenloods van 16 november 1961 is een interview opgenomen met 'Oom Bas', vergezeld van een zeer goed portret. Het betreft Van der Voo, die nu reeds 85 jaren telt en nog steeds na vele omzwervingen te Bordeaux woont, alwaar hij van zijn 50ste tot zijn 83ste levensjaar een betrekking bij een machinefabriek bekleed heeft. Hij

heeft zijn geboorteplaats, waar hij in de Hugo de Grootstraat op de hoek van de Veemarkt woonde, niet kunnen vergeten. Vandaar dit recente bezoek van de krasse grijsaard aan Rotterdam.

8) Deze en meerdere gegevens, vergezeld van een portret en opgave over zijn geschriften zijn te vinden in het tijdschrift 'Water', 13de aflevering van de 35ste jaargang, 21 juni 1951.

VOOR WAT HOORT WAT

OP de requeste hiernae van woorde te woorde geinsereert: Geeft met behoorlycke eerbiedigheyt te kennen Wouter Reijniersz. van der Schoot, bleycker, wonende aen de Cingul ontrent de Kercklaan tusschen de Koolse poort ende de Delffsche Poort, dat hij tot verlichtinge van syn Arbeyd, nae 't Exempel van eenige andere bleyckers ende bysonder van syn Buyrman, die op den bleyck, leggende aen de voorsz. Cingul op den hoeck van de Kruyskade, woonachtig is, gaerne een wagentge dat met een paerd werd voortgetrocken soude gebruycken, om daermede de kleederen van de burgers ende ingesetenen deser Stad nae ende van syn bleyckerie te voeren. Ende alsoo hy met het voorsz. wagentge ende Paert van de Koolse wegpoort tot syn bleyckerie de Cingul sal moeten passeren ende repasseren ende dat hem daerinne eenigh belet soude kunnen werden gedaen, is hij, alvoren syn voornemen int werck te stellen, te raede geworden, hem aen Uwe E. Achtb. te adresseren, gansch dienstigh versoeckende, dat deselve gelieven hem toe te staen, dat hy met een wagentge ende een paert met ende sonder kleederen van de Koolsepoort tot syn bleyckerie de Cingul sal mogen passeren ende repasseren – Is geappostilleert: Burgemeesteren ende Regierders der Stad Rotterdam, gelet hebbende op den innehoude van de nevenstaende Requeste, hebben den suppliant syn versoeck, soo het leyt, geaccordeert ende geconsenteert, mits dat hy alle jaere in de maend van November sal gehouden syn, op 't stadts Cingul, daer Fabryckmeesteren sullen ordonneren tot synen kosten te brengen of te doen brengen een ordinaris schuyt koolasch, gelyckerwys de Stad gewoon is te gebruycken.

*Resolutiën en dispositiën van
Burgemeesteren d.d. 2 oktober 1669.*